פרופ׳ עמיאלה גלוברזון

ד״ר מריאן רבינוביץ ז״ל
2010–1934

מנהיג, אדם משכמו ומעלה ובעל תרומה ייחודית לקידום הגריאטריה והגרונטולוגיה

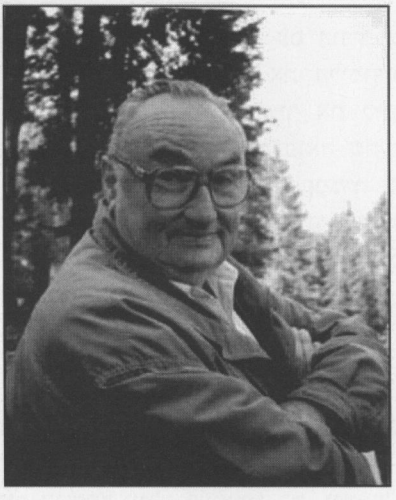

ד״ר מריאן רבינוביץ היה רופא בתחום הגריאטריה והשיקום, מחלוצי הגריאטריה בישראל ומעמודי התווך שלה. הוא יזם, הקים וניהל את המערך הרפואי בגריאטריה במרכז הרפואי ע״ש שיבא — על פי גישה חדשנית בארץ, מנקודת ראות כוללנית המתייחסת לדיאגנוזה, לטיפול ולשיקום. הוא עסק בהוראת הגריאטריה על פי קווי היסוד שמימש בפועל במערך הרפואי אשר הקים, וכן חינך דור של רופאים הממשיכים את דרכו בגריאטריה, ביניהם גם רופאים הנמנים על צמרת הרפואה בישראל. הוא הנחיל לרפואה הישראלית את תפיסת עולמו לגבי המחשה של החמלה והיחס האנושי והרגשי לחולה הזקן.

מריאן רבינוביץ היה לאורך השנים חבר פעיל בהנהלת האגודה הישראלית לגרונטולוגיה וכיהן כיו"ר האגודה בשנים 1988–1992.
לצד תרומתו הייחודית והמשמעותית לרפואה, התבלט ד"ר רבינוביץ באישיותו ובאנושיותו והתפרסם גם כהוגה דעות וכאמן. הוא הוציא לאור סדרת ספרים המשקפים את הגותו הפילוסופית על החיים, הזיקנה והמוות. ספרו הראשון גילו של אדם (1985) מתווה קווים להתייחסות לגיל ולדפוסים השונים והאינדיבידואליים של הזדקנות האדם. עם פרישתו לגמלאות התפנה יותר לכתיבה וליצירה בתחום האמנות, וכך העשיר את הביטוי לתפיסת עולמו באמצעות פיסול וכתיבה יוצרת.
ד"ר מריאן רבינוביץ נפטר ב־11 באוגוסט 2010. יהי זכרו ברוך.

ההתחלה

מריאן רבינוביץ נולד בבוקרשט בשנת 1934, ויחד עם הוריו שרד את השואה. הוא החל ללמוד רפואה ברומניה, אך נכפה עליו להפסיק את הלימודים כאשר התגלה שהתכוון לעלות לישראל. כשעלה ארצה בשנת 1962, המשיך את לימודי הרפואה באוניברסיטה העברית בירושלים. שם הכיר את בבט, סטודנטית לרפואה שהיתה אף היא עולה מרומניה. הם נישאו, ולאחר סיום הלימודים והתמחות ברפואה פנימית בבית החולים "שערי צדק", נסעו להשתלמות בלוס אנג'לס; מריאן ברפואה שיקומית וגריאטריה ובבט בקרדיולוגיה. מריאן ובבט חזרו ארצה בשנת 1973 והשתלבו במערכת הבריאות במרכז הרפואי ע"ש חיים שיבא בתל השומר, כאשר כל אחד מהם הפך מיד למוביל ומפתח גישות חדשניות בתחום התמחותו ברפואה.

מפעל חיים: ה"אני מאמין", השקפת עולם וקווים מנחים

לזכותו של מריאן רבינוביץ נזקף מפעל חייו בתחום הגריאטריה והשיקום. הוא בלט כאדם שהעשייה שלו הייתה מתוך השקפת עולם שהאמין בה, ושימש בכך כמנהיג המציג דוגמה אישית. בתנופה שהיתה מיוחדת לו, ביסס ד"ר רבינוביץ את הגריאטריה הישראלית על תפיסה כוללנית וחדשנית. במרכז הרפואי ע"ש שיבא הוא ייסד וניהל את המערכת המקיפה לגריאטריה, מערכת שהצטיינה כייחודית וראשונה מסוגה בארץ, ובמרכזה בית ביר לגריאטריה שיקומית. במקביל פיתח ד"ר רבינוביץ בשנת 1974 גם מערכת שירותים גריאטריים בקהילה. בלט ביניהם המרכז שהקים ברמת גן, אשר נוהל על ידי גב' מרים מרכוס. במרכז זה הוא פעל בהתנדבות בייעוץ למטופלים ולצוות המטפלים, במשך כל השנים, עד יומו האחרון. המתכונת שיסד לגריאטריה בכללותה התבססה כמתכונת מובילה במסגרת הרפואה הישראלית בגריאטריה ושיקום וכמוקד התמחות בתחומים הללו.

בשנת 1978 חנך ד"ר רבינוביץ את המחלקה לגריאטריה שיקומית בבית ביר, בהנחיה של יום עיון אשר הוקדש להשקפת עולמם של רופאים ומדענים שהם עצמם מזדקנים בסביבה

המשתנה אף היא עם הזמן. כך נתן כבר אז ביטוי להשקפת עולמו על הדילמות של הרופא לא רק כמטפל בחולים, אלא גם כאדם הרגיש לחולה אשר מטופל על ידו, וזאת בד בבד עם הצורך להתייחס כראוי לדינמיקה של סביבה משתנה ולחידושים והפיתוח בטכנולוגיה ובמחקר הבסיסי והקליני.

מריאן רבינוביץ היה בין הראשונים ששמו דגש על החמלה והחסד הנדרשים בטיפול בחולה הנוטה למות. מוטרד מהיחס לחולים סופניים, הוא יצא להשתלם בהוספיס "סנט כריסטופר" שהקימה סילי סונדרס בלונדון, ובשנת 1983 הקים בישראל את ההוספיס (מחלקה לטיפול תומך) הנושא את הסיסמה "למות בכבוד". ההוספיס שייסד, בהשראת הדגם הבריטי של "סנט כריסטופר", היה הראשון מסוגו בארץ עבור חולי סרטן ומחלות אחרות במצב מתקדם ביותר, או חולים המוגדרים כ"סופניים". בכך היה מריאן לחלוץ הרפואה הפליאטיבית בישראל. ההוספיס הוקם כמפעל משותף של האגודה למלחמה בסרטן, משרד הבריאות וקופת חולים כללית, והשירות הרפואי ניתן על ידי צוות הרופאים במערך הגריאטריה, לאורך כל שעות היממה. במקביל להיותו רופא ייחודי, נודע מריאן רבינוביץ כמנהיג וכמורה מוביל בתחום הגריאטריה והטיפול הפליאטיבי בישראל. ההוראה וההדרכה האישית היו בראש מעייניו. הוא הקים דור של רופאים הממשיכים את דרכו וביניהם גם אנשי מקצוע מובילים בחזית הגריאטריה בארץ.

מריאן רבינוביץ ייזכר כרופא שידע לשלב ידע מקצועי עם גישה רגשית למטופל. כרופא־מנהיג אשר דגל בצורך בהבעת חמלה כלפי הזולת, הוא נהג לחזור כ"מנטרה" על החשיבות של שילוב זה.

פעילות באגודה לגרונטולוגיה

החל מראשית דרכו ברפואה הישראלית, היה ד"ר רבינוביץ חבר פעיל במוסדות ההנהלה של האגודה הישראלית לגרונטולוגיה והיווה ציר מרכזי בתחום הגריאטריה. בין השנים 1988–1992 הוא כיהן כיו"ר האגודה והטביע את חותמו על קידום הגריאטריה כחלק אינטגרלי מהגרונטולוגיה על כל היבטיה. תרומתו לקידום הגרונטולוגיה הישראלית בלטה גם בהסברה לציבור הרחב, בשיחות שניהל ב"גובה העיניים". פעילות זו השתרעה על פני יריעה רחבה של תוכניות. בין אלה נכללו מדור שערך בטלוויזיה החינוכית ובו ראיין אנשים מבוגרים על מגוון של נושאים, וכן כתבות בעיתון מעריב במדור "יומנו של גריאטר", אשר יצאו לאור לאחר מכן במתכונת של ספר: *אנשים — מיומנו של גריאטר* (2003).

מריאן רבינוביץ נהג לבחון וללמוד כל נושא לאשורו לפני שפעל בו מעשית. כך היה לפני הקמת הגריאטריה השיקומית בבית ביר וההוספיס. אישית היתה לי הזכות לשתף פעולה איתו בתוכניות שונות של האגודה הישראלית לגרונטולוגיה (בכינוסים הארציים של האגודה, בימי עיון ובסימפוזיונים). בכל ההזדמנויות הללו בלטו האכפתיות והדומיננטיות שלו שהצטיינה בחן מיוחד, ועם אלו — הסובלנות והיכולת להקשיב לזולת תוך התייחסות בכבוד לדברים שנאמרו. הוא נהג להיפגש מראש עם המעורבים בכל תוכנית ועם המרצים המוזמנים, כדי לתאם איתם את התוכנית ולדון בפרוטרוט בנושאים שהתכוונו להציג. זאת היתה דרכו בכל מגוון הפעילויות שעסק בהן.

ייחודיות כאדם, הוגה דעות ואמן

לצד הקריירה המזהירה ברפואה ובשיקום היה במריאן רבינוביץ השילוב הייחודי של יצירתיות רבגונית, אשר באה לידי ביטוי בעיסוקו כסופר, כהוגה דעות, כמסאי וכותב זיכרונות, כמשורר וכפסל. ראייתו האמנותית הטביעה את חותמה על עשייתו הרפואית והפכה את השירות הרפואי שהעניק למטופלים למעין שירה. פועלו היה טבוע בסוג של הומניזם, כאשר כל תחומי עשייתו נטמעים זה בזה: עבודתו ברפואה, פסליו ושירתו שהמעט בה החזיק את המרובה.

מריאן רבינוביץ כתב מספר ספרי עיון, מתוך עמדה של רופא ומדען הומניסט אשר התייחס להתמודדות בני האדם עם תהליכי ההזדקנות וקרבת המוות. הוא שם את הדגש גם על דרכים להערכת המטופלים הזקנים ועל היחסים בין מטפלים לבין מטופלים שמצויים בשלבים שונים של ההזדקנות. את רוב ספריו כתב במקור באנגלית והם תורגמו לעברית, אך בשנים האחרונות הוא כתב ישירות בעברית ובכלל זה גם שירים. ספרו האחרון, *פירות הזמן* (2010), שנכתב בשיתוף עם רעייתו, יצא לאור ביום מותו.

הספר הראשון שכתב, *גילו של אדם* (1985), פתח אופקים חדשים באבחון הגריאטרי ובהתייחסות לאדם הזקן. הוא הציג נקודת ראות אשר לפיה ניתן לתאר את מגוון הביטויים של ההזדקנות כפרופיל אשר שונה באנשים שונים. לדעתו של ד"ר רבינוביץ, לכל אדם ישנם גילים שונים: גיל כרונולוגי, ביולוגי, הכרתי, ריגושי, תפקודי וחברתי; אלה מתארים את האדם בצורה נכונה ומדויקת יותר מאשר השימוש בגיל הכרונולוגי בלבד. על פי גישתו, ציון גיל כרונולוגי יכול להיות מסוכן ומטעה ועלול לגרום לדעה קדומה. הביטויים השונים שהוא בחן כללו את המצב האנטומי, הפיזיולוגי, השכלי, ההתנהגותי ועוד. הספר מאלף בתיאור הסיפורי של האנשים השונים ובאפיון של כל אחת מהדמויות בשילוב הצגה אנליטית של הפרופיל הכולל את הביטויים השונים. בעקבות ההצלחה והביקוש לספר זה, הוא הוצא לאור במהדורה חדשה ומורחבת תחת השם *גילו של אדם וזמנו האישי* (2004).

פרישה לגמלאות

ד"ר רבינוביץ פרש לגמלאות בשנת 1996 ומאז הקדיש את כל זמנו לכתיבה יוצרת ולפיסול. את יסודות הפיסול למד בפריז. פסליו מקרינים עוצמה הזועקת מגושי האיטונג שאותם סיתת ולש בדרכו המיוחדת.

בשנת 2008 ארגנה ד"ר אביבה קפלן יום עיון מיוחד בנושא "יצירתיות בגיל המבוגר" במכללה האקדמית בנתניה. אוסף הפסלים שהציג מריאן רבינוביץ יחד עם ציוריה של רעייתו בבט, היוו מסגרת מרשימה ומרתקת עבור הדור הצעיר שזה עתה נחשף לנושא הזיקנה. הם גם שידרו מסר מוחשי לציבור הרחב על כך שהפרישה לגמלאות יכולה להיות הזדמנות לתנופה ולהישגים בפעילות יצירתית.

בנימה אישית — דברים לזכרו

כדברי ד"ר אביבה קפלן, ששימשה מנהלת בית דיור מוגן כאשר סייעה למריאן בתקופה שבה כיהן כיו"ר האגודה הישראלית לגרונטולוגיה, "לכתוב אחרי מות, קשה, מביך ומציף בזיכרונות".

אביבה קפלן נמנית עם האנשים שחבים למריאן את הקריירה שלהם בתחום הזיקנה. היא ממשיכה מאז לעסוק בגרונטולוגיה, בפעילות באגודה ובהרצאות בבית הספר למדעי ההתנהגות במכללה האקדמית בנתניה ובחוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה במכללה האקדמית באשקלון. לדבריה, "מריאן היה לי למורה דרך כשחיפשתי דרכים להשתלם בגרונטולוגיה, כאשר מסביבי 'הורמו יותר מגבה אחת' על הבחירה המשונה הזאת..."; והיא מוסיפה: "הרושם הראשון שזכור לי מעבודתי במחיצתו הוא מנדיבותו האנושית של מריאן בגישתו לחולים סופניים, זמן רב לפני שעניין ההוספיס עלה על הפרק. מריאן עטף את האנשים בחיבה ובחמלה, 'בגובה העיניים', כפי שנהג לומר. הוא הקפיד להדגיש שאין 'לתקן זקן מבולבל' ולעמת אותו עם טעותו. יש ללכת תמיד 'עם הראש שלו', כי 'יש היגיון בשיגעון'... אכן, אישית, זכיתי ליישם את משנתו האנושית, תוך ניהול בית דיור מוגן".

ד"ר שי בריל, שהתמחה בגריאטריה בהדרכת ד"ר רבינוביץ בבית ביר, נמנה בין המובילים בתחום זה ברפואה ואף כיהן לאחרונה כיו"ר האיגוד הישראלי לגריאטריה, מציין כי מבחינתו "מריאן רבינוביץ היה איש בעל חזון, שהקדים להבחין בייחודיות של מקצוע הגריאטריה".

ד"ר בריל מוסיף: "מעבר לכך, היתה למריאן היכולת הארגונית והניהולית להקים מערכת גריאטרית מרשימה אשר כללה שיקום גריאטרי, הוספיס לחולי סרטן, הוספיס לחולי איידס וסיעוד מורכב. תפיסתו היתה לטפל בכל חולה שהופנה למערכת הגריאטרית, ובכך גילה את החמלה והרגישות שהיו בו לחולה הקשיש. יתרה מזו, היה למריאן מנעד תרבותי רחב והוא ידע לפנות לכל אדם ולדבר איתו בשפתו. הוא לקח על עצמו להיות 'שר החוץ' של הגריאטריה והביא את דברה לציבור הרחב, בספריו ובהופעותיו בטלוויזיה וברדיו".

לסיום

אי־אפשר לסיים דברים לזכרו של מריאן בלי להביא לפחות אחד משיריו אשר ביטאו את השקפת עולמו וגם "ידעו לדבר" עם הפסלים שיצר. לדוגמה: השיר "מי שלא הולך יחף", אשר ראה אור בספר *עלה מקומט מתרחש עלה מקומט מרגש* (2008, עמ' 29).

מִי שֶׁלֹּא הוֹלֵךְ יָחֵף

מִי שֶׁלֹּא הוֹלֵךְ יָחֵף
עִיר יַלְדוּתוֹ לֹא תַּחֲזֹר אֵלָיו
קַרְסֻלָּיו יִשָּׂאֲרוּ מְרֻפָּדִים
בְּשֶׁמֶן הַכְּאֵלוּ.

מִי שֶׁלֹּא מִתְחַבֵּא בְּמִגְרַשׁ
גְּרוּטָאוֹת מֵאֹסֶף הוֹרָיו
יִחְיֶה בְּעוֹלָם בְּלִי פִּנּוֹת
וְיִנְשֹׁם חֻמְצָן מְנֻמָּס.

יַמְשִׁיךְ לִמְצֹץ בְּחַיָּיו
דְּקְדּוּק מִמּוֹצֵץ הַגֶּנֶנֶת
יִשְׂכַּח מַנְעַמֵּי הַלִּקּוּק
שֶׁל פִּטְמַת אִמָּהוֹת בָּאָבִיב.

ספרים פרי עטו

רבינוביץ, מ. (1985). *גילו של אדם* (*The Six Ages of Man*). תרגום: עמי שמיר. תל אביב: עמי שמיר. תל אביב: עם עובד.

רבינוביץ, מ. (2004). *גילו של אדם וזמנו האישי* (מהדורה מורחבת). תרגום ועריכה: עמי שמיר. ירושלים: מוסד ביאליק.

רבינוביץ, מ. (1989). *איוב — מכתבים של רופא*. תרגום: מרים רון. תל אביב: עקד.

רבינוביץ, מ. (1991). *המוות, דילקה ואני*. תרגום: מרים רון וידידיה פלס. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.

רבינוביץ, מ. (1995). *בית הזמן*. תרגום: משה זינגר. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.

רבינוביץ, מ. (2003). *אנשים — מיומנו של רופא גריאטר*. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.

רבינוביץ, מ. (2006). *מוכר השעות — ספר סיפורת*. בני ברק: הקיבוץ המאוחד.

רבינוביץ מ., ורבינוביץ, ב. (2008). *עלה מקומט מתרחש עלה מקומט מתרגש — ספר שירים ואמנות פלסטית*. הוצאה לאור עצמית "עלה". כל ההכנסות קודש למוסדות ילדים.

רבינוביץ מ., ורבינוביץ, ב. (2010). *פירות הזמן*. הוצאה לאור עצמית "עלה". כל ההכנסות קודש למוסדות ילדים.